

Franz Herre, **Marija Terezija - velika Habsburžanka**. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2015. 346 + 4 strani.

Med velikim številom knjig o življenju in delovanju avstrijske vladarice Marije Terezije, pričujoča knjiga izstopa po karseda celovitem in deloma tudi kritičnem prikazu njenega življenja in dela, medtem ko je pri večini drugih v ospredju hvalisanje in domala oboževanje njene osebnosti.

Predgovor (str. 7-29) z naslovom: Marija Terezija in Slovenci«, je napisal prevajalec Igor Antič. V njem so zgoščeno prikazani vplivi njenih številnih reform in ukrepov v slovenskih deželah, zlasti seveda njeno prizadevanje za delno odpravo fevdalnega reda in njegovih inštitucij, za centralizacijo državne oblasti z uvedbo okrožnih uradov - kresij, ki so bile neposredno podrejene Dunaju, z ustrezno odmero in pobiranjem davkov, ki je omogočilo vzpostavitev armade, s kolikor toliko ustreznim številom vojakov in s tem možnostjo ustrezne vojaške obrambe države. V vsestransko zaostali državi je pospeševala gospodarstvo. Marija Terezija je vpeljala tudi osnovne šole, tako v mestih, trgih in na podeželju. Kdor se zadovolji z okvirnim prikazom vladavine Marije Terezije v slovenskih deželah, mu knjige pravzaprav ne bi bilo treba brati naprej.

Marija Terezija je bila kot prva dedna hči rimsko-nemškega cesarja Karla VI., rojena na Dunaju 13. maja 1717. Njej je sledil bratec, Leopold Janez, težko pričakovani prestolonaslednik, ki pa je že po nekaj mesecih umrl, na to pa sta se rodili še dve sestri, od katerih je ena tudi kmalu umrla. V zvezi prvorojenke se pogosto izpostavlja znamenita pragmatska sankcija, s katero naj bi bilo Mariji Tereziji kot ženski zagotovljeno nasledstvo po očetu v avstrijskih dednih deželah. Dejansko pa pragmatska sankcija ni bila zamišljena le kot dokument pravice hčera do nasledstva po očetu, kar se dotlej skoraj v nobeni evropski monarhiji sploh ni moglo zamisliti, ker so to pravico imeli le sinovi prvorojenci. Cesar Karl VI. je s pragmatsko sankcijo že l. 1717, torej štiri leta pred rojstvom Marije Terezije, želel zagotoviti »nedeljivost in neločljivost« (*indivisiliter ac inseparabiliter*) avstrijskih dednih dežel. Videti je, da se je bal izumrtja habsburške vladarske rodbine in s tem razkosanja avstrijske države. Očitno je v sosednjih in oddaljenih državah zaznaval več precedentov za možno dedno pridobitev posameznih avstrijskih dežel. Na drugem mestu pa je v pragmatsko sankcijo vključil pravico do nasledstva po njem svoji prvorojenki.

Cesar Karl VI. pa je bil naiven, ker je pragmatično sankcijo naslanjal na znan izrek »*Pacta sunt servanda*«, da podpisane pogodbe ali sporazumi morajo veljati, ni pa upošteval dejstva, da je veljavnost pogodb odvisna povsem od politične in predvsem vojaške moči podpisnikov. Vsa svoja prizadevanja je skoraj do smrti namenjal doseg in utrditvi pragmatične sankcije, domala povsem pa je zanemaril skrb za gospodarski napredek svoje države in pripravo svoje armade za morebitna vojaške posege zaradi zavračanja pragmatične sankcije.

Ker so cesarski starši na tihem še vedno upali, da se jim bo rodil prestolonaslednik, so Mariji Tereziji določili vzgojo, ki je bila običajna za navadne nadvojvodinje. Vzgojitelji in učitelji so bili večinoma jezuiti. Na prvem mestu je bil torej verouk in udeležba pri verskih obredih. Jezuiti so glavni namen izobraževanja videli v tem, da bi njihova gojenka bila vse življenje ostala vdana njihovi Jezusovi družbi in Rimskokatoliški cerkvi. Da jim je to odlično uspelo, je v starosti nekoč sama priznala. Poučevanje jezikov je bilo na drugem mestu. Marija Terezija se je domala brezhিবno naučila govoriti in pisati francosko, kajti ta jezik je bil tedaj na evropskih dvorih *lingua franca*. Nemško je pisala in govorila precej slabo in to v izrazitem dunajskem narečju. Seveda se je morala naučiti latinsko, kajti to je bil tedaj uradni jezik na Ogrskem. Za silo naj bi govorila tudi madžarsko. Kakor pri vseh Habsburžanih je pri vzgoji Marije Terezije imela glasba zelo pomembno mesto. Cesar - oče - je bil navdušen in uspešen glasbenik. Klavir je igral tako dobro kakor kak profesionalni solist. Dirigiral je številnim operam in operetam, ki so jih igrali na dvoru. Marija Terezija se je naučila zelo dobro igrati na klavir. Imela je zelo lep glas, ki bi se po mnenju profesorjev, dal vrhunsko izoblikovati. Svoje petje je sama spremljala na klavirju. Bila je tudi navdušena plesalka. Rada se je udeleževala dvornih vesellic, zlasti še maškarad. Imela je srečno otroštvo. Da so starši še vedno pričakovali prestolonaslednika, dvema hčerama niso dali čutiti. Nerazumljivo pa je, da starši, potem ko je bilo že jasno, da bo njihova prvorojenka postala vladarica, niso odredili, da bi jo ustrezni visoki vladni uradniki začeli uvažati v vladne posle. Ne le to, s pomembnimi državnimi dogodki in odločitvami je niso niti seznanjali. Tako je svojo vladavino začela kot z državnimi posli povsem neseznanjena amaterka.

Na dunajski dvor k svojim sorodnikom, pa je leta 1723 prišel vojvoda Franc Štefan Lotarinški. Njegov oče Leopold je namreč zaradi političnih obračunavanj, tedaj skoraj izgubil svojo vojvodino Lатарingijo. Sin, Franc Štefan Lotarinški, je bil rojen 8. decembra 1708 v Nancyju, umrl pa je v Innsbrucku 18. avgusta 1765. Od leta 1723 so ga vzgajali na dunajskem dvoru, kjer je dobil leta 1729 šlezjsko vojvodino Tešin (Teschen). Nato je sledil svojemu očetu, vojvodu Leopoldu Lotarinškemu, ki je moral leta 1735 svojo vojvodino Lotaringijo dokončno odstopiti Stanislavu Lesczycynskemu, tastu francoskega kralja Ludvika XV. Zanj je leta 1737 dobil veliko vojvodino Toskano, ki le leta 1739 prešla na sina Franca Štefana, ki je tako postal toskanski veliki vojvoda.

Naposled je cesar Karel VI. moral začeti misliti na svoje nasledstvo. Da bo naslednica Marija Terezija, ni bilo dvoma. Toda vsaka ženitev na dvorih je bila združena s številnimi oziri in kalkulacijami. V primeru Marije Terezije je bilo v

igri več ženinov, ki pa zaradi različnih interesov drugih držav, zaradi morebitnih poznejših gospodarskih in vojaških povezav niso smeli izvirati iz pomembnih držav. Naposled so se na pritisk Anglije, odločili za ženina Franca Štefana, ki je dejansko izviral iz sorazmerno nepomembne vojvodine Lotaringije in so ga imeli pred nosom. Starostna razlika med ženinom in nevesto je bila sicer nekoliko prevelika, toda take malenkosti v tako pomembnih zadevah, kakor je sklepanje zakonskih zvez bodočih vladarjev, niso imele nobene teže. Marija Terezija je bila razen tega v čednega in šarmantnega mladega vojvodo, ki ga je spoznavala od otroških let, zaljubljena do ušes. Tudi cesar Karl VI. je imel Franca Štefana zelo rad. Štel ga je domala kakor za svojega sina, ki ga žal ni mogel imeti. Franc Štefan je bil nekoliko manj navdušen, toda kot realist je videl v tej poroki priložnost za veliki vzpon med evropske vladarje, morebiti med rimsko nemške cesarje, kar se mu je kmalu tudi zares posrečilo.

Poroka Marije Terezije s Štefanom Lotarinškim je bila 12. februarja 1736 v dunajski avguštinski cerkvi. Po očetovi smrti je Marija Terezija leta 1740, na podlagi pragmatične sankcije, postala vladarica habsburških avstrijskih dednih dežel. Po rojstvu je bila avstrijska nadvojvodinja in po poroki lotarinška vojvodinja in toskanska velika vojvodinja. Te naslove so nanjo sicer prenesli, ne pa še potrdili. Njeni drugi naslovi so bili še: kraljica Ogrske, Češke, Dalmacije, Hrvaške in Slavonije; vojvodinja Štajerske, Koroške in Kranjske, Šlezije, Brabanta, Limburga, Luksemburga, Milana, Mantove, Parme in Piacenze; mejna grofica Moravske; kneginja Sedmograške, poknežena grofica Tirolske in Flandrije ter mejna grofica Svetega rimskega cesarstva v Burgauu. Cesarica volilnega Svetega rimskega cesarstva nemške nacije, kot naslednica očeta Karla VI. pa kot ženska ni mogla postati. Da bi vsaj posredno to postala, bi morali najprej njenega soproga izvoliti za nemškega kralja in rimskega cesarja in šele potem bi se lahko kot njegova soproga imenovala cesarica. Toda vse to, je bilo stvar prihodnosti, ki pa jo je Marija Terezija sistematično usmerjala. Po poroki z Marijo Terezijo je Franc Štefan Lotarinški postal začetnik cesarskega rodu Habsburg-Lothringen. Zakonska zveza Marije Terezije in Franca Štefana Lotarinškega naj bi bila sklenjena iz velike ljubezni, česar v vladarskih rodbinah dotlej še nikoli ni bilo. Marija Terezija si je želela čim več otrok. V 21 letih zakona jih je rodila 16, od tega 4 dečke in 12 deklic. Od teh sta dve umrli že kmalu po rojstvu. 13. marca 1741 se je rodil skrajno zaželeni prestolonaslednik Jožef, ki je po očetovi smrti l. 1765 postal soagent v Avstriji in istega leta rimsko nemški cesar in je privzel ime Jožef II., po materini smrti leta 1780 pa vladar Avstrije. Vsi cesarjeviči so bili določeni za vojaško kariero. Čeprav je vsak takoj po rojstvu dobil rang polkovnika, pa je moral kadetnico absolvirati z enakim drilom kakor vsi drugi kadeti. Nato so jih za kako desetletje poslali v kako oddaljeno garnizijo, nato pa se je za njih našlo mesto državnega namestnika v kaki avstrijski deželi. Nekaterim se je uspelo zavihetati tudi na prestol kake manjše kraljevine ali kneževine. Prvi sin Jožef je, kakor je že zapisano, postal prestolonaslednik in po očetovi smrti leta 1765, soagent. Soagentstvo pa ni potekalo v harmoniji, ker je bila mentalna razlika med materjo in sinom prevelika. Mati je sicer želela reformirati državo, toda počasi in na materinski način, sin pa vihravo

in z ostrino, ki jo pač premore absolutistična država. Ko je mater nagovoril za kak ukrep in je dekret podpisala, se na njem črnilo še ni dobro posušilo, ko ga je že preklicala ali spremenila, kar je vihrovega sina seveda razburjalo. Sčasoma mu je prepustila izvedbo reform v armadi, na drugih področjih pa je začetke reform sicer dopustila, izvajanje pa naj bi bilo počasno. Soregentstvo je bilo za sina in mater zelo težavno, vendar še kar uspešno.

Pri materinem načrtovanju kariere otrok, pa se je zapletlo pri najmlajšem sinu Francu, ki je bil seveda častnik, sicer pa bolj slabega zdravja. Najstarejši brat, ki je bil izredno strog, ga je kot soregent in vojskovodja vzel s seboj na fronto, kjer pa brat Franc naporov in grozot ni mogel niti fizično, niti psihično prenesti, in so ga morali nemudoma spraviti na kliniko v Prago, nato pa na Dunaj, kjer se je zdravil dolgo časa. Jasno je postalo, da za vojaško kariero ni sposoben. Nato mu je že zelo prileten stric po očetovi lotarinški strani ponudil mesto velikega mojstra Nemškega viteškega reda, ki je tedaj že usihal in se je omejeval le še na cerkvene zadeve. Ohranil pa si je še zelo veliko premoženje. Ker je bil to viteški red, ni bilo potrebno, da bi bil vrhovni predstojnik - veliki mojster - duhovnik, temveč le vitez, tej zahtevi pa je nadvojvoda Franc Habsburški več kot ustrezal. To funkcijo, ki pa ni bila združena z nobeno resno dejavnostjo, je opravljal nekaj let. Tedaj pa je zadevo vzela v roke Marija Terezija in ga je nagovorila za cerkveno kariero, na katero prej nihče ni niti pomislil. Dosegla je, da je bil sin Franc imenovan za nadškofa koadjutorja, torej s pravico nasledstva, v kölnski nadškofiji, kjer je bil rezidencialni nadškof hkrati tudi volilni knez Svetega rimskega cesarstva, torej član kolegija, ki je volil rimsko nemškega cesarja. Imenovan je bil tudi za pomožnega škofa koadjutorja v Münstru. Pri teh imenovanjih seveda ni šlo brez podkupovanja, kar pa v tej knjigi ni zapisano. Kmalu za tem je umrl aktualni kölnski nadškof in škof koadjutor bi smel mesto rezidencialnega škofa zasesti takoj. Nadvojvoda Franc pa tedaj še ni bil duhovnik. Ker se ni spodobilo, da bi veliki mojster Nemškega viteškega reda, nadvojvoda in nadškof koadjutor šel v bogoslovje, so hodili k njemu na dvor bogoslovni profesorji, ki so ga pripravili za posvetitev v mašnika. Nato je odšel za nadškofa in volilnega kneza v Köln. Bil je član volilnega kolegija pri volitvah svojega drugega brata Leopolda II. za rimsko nemškega cesarja, leta 1790 in enako nečaka Franca II. leta 1792. Bil je cenjen kölnski nadškof, ki je veliko pozornost namenjal nadškofijskemu gospodarstvu in šolstvu. V napoleonskih vojnah je pobegnil iz Kölna in se vrnil na Dunaj, kjer je umrl v starosti 44 let. Osem hčera Marije Terezije so poročili na razne evropske dvore kar pa tukaj ne moremo naštevati. Dve hčeri pa je usoda kruto zaznamovala, oboleli sta zaradi koz, ki so jima obraz tako iznakazile, da na poroko na kak dvor ni bilo misliti. Zanju so dali sezidati samostan v Pragi in Celovcu, kjer sta postali redovnici in opatinji. Samostan v Celovcu je zdaj škofijska palača.

Po mnenjih, izraženih v drugih knjigah o Mariji Tereziji, in celo po zapisih v leksikonih, soprog Marije Terezije, lotarinški vojvoda, ni želel imeti ali ni imel v avstrijski državi nikakršnih funkcij ali položajev. Dejansko pa je bilo povsem drugače. Od leta 1740 do smrti leta 1765 je bil formalno soregent v avstrijskih dednih deželah. Marija Terezija ga je imenovala za maršala in vrhovnega poveljni-

ka avstrijske armade. Ko so se začele avstrijske nasledstvene vojne, je postal tudi vojskovodja na raznih frontah, kjer pa je doživljal v glavnem poraze. Res pa je, da ga je soproga intelektualno močno presegala. Podobne vojaške neuspehe je doživljal tudi njegov brat, lotarinški vojvoda Karl, ki je bil tudi vojskovodja v avstrijski armadi. Bil je poročen s sestro Marije Terezije. V družini je bilo torej dvojno svaštvo.

Marija Terezija je takoj po smrti svojega očeta začela lobirati, da bi svojega moža Franca Lotarinškega, spravila na rimsko-nemški cesarski prestol, kar pa ji ni uspelo. Zasedel ga je bavarski volilni knez Karl Albrecht Wittelsbacher, ki si je privzel ime cesar Karl VII. Marija Terezija je predobro vedela, da je bilo v tedanjem času volilno Sveto rimsko cesarstvo nemške nacije kot razrahljana federacija le še lupina, toda z najmenitnejšim naslovom v Evropi. Rimsko-nemški cesar je nekoč imel glavno pristojnost, da je cesarske fevde, ki so ugasnili po moški liniji, lahko ponovno podeljeval po svoji volji. Odkar pa se je začela uveljavljati alodifikacija, pa se je tudi ta pristojnost bližala koncu. Mariji Tereziji ni šlo toliko za naslov cesarja za svojega moža, temveč, da se obdrži večstoletna kontinuiteta, da so avstrijski vladarji bili hkrati tudi rimsko nemški cesarji. Ta tradicija je bila prekinjena samo v dveh mandatih, ko je enkrat postal cesar Luksemburžan in drugič Wittelsbacher. Ko je leta 1745 postal Franc Lotarinški rimsko nemški kralj, si je privzel ime Franc I. Cesarske funkcije opravljal bolj z levo roko. Vsa opravila, razen dveh državnih zborov na leto, ki jima je predsedoval, je prepustil kanclerju omenjenega cesarstva.

Soprog Marije Terezije pa se je zelo zanimal za gospodarstvo. Od svoje žene je vzel v zakup zasebna zemljiška gospostva vladarske hiše, predvsem v Dolnji Avstriji in na Češkem ter državne rudnike, železarne in orožarne na Gornjem Štajerskem in na Češkem. Z njimi je zelo uspešno gospodaril. Na politiko naj bi se nič ne oziral. Orožje iz orožarn v zakupu naj bi dobavljal tudi državam, ki so se vojskovale z Avstrijo. Približno v dvajsetih letih do smrti, si je nakopičil velikansko premoženje. Sinu, prestolonasledniku Jožefu, je zapustil ogromno dediščino 21 milijonov goldinarjev, ki pa jih je ta, kot »služabnik države«, nemudoma prenesel v prid državnega proračuna. Tudi drugi bližnji sorodniki so dobili ustrezne deleže, ki pa so bili seveda manjši.

V zadnjih desetletjih svoje vladavine je cesar Karel VI. vsa svoja prizadevanja usmeril, v to, da je pri sosedih in dednih pretendentih dosegel priznanje pragmatične sankcije. Druge državniške posle, posebej oblikovanje ustrezno večje in modernizirane armade pa je zanemarljivo. Tudi državna uprava je bila pod njim še skrajno zastarela. Imel pa je srečo, da je imel tedaj v svoji službi znamenitega vojskovodjo, princa Evgena Savojskega, ki pa je kmalu po nastopu vladavine Marije Terezije umrl. Ta vojskovodja je bil sila uspešen v boju s Turki in je Avstriji pridobil prejšnje turške pokrajine na Balkanu. V luči teh pridobitev klavarno stanje v državi ni bilo videti tako, kakor je v resnici bilo.

Ob začetku vladavine Marije Terezije leta 1740 je bila Avstrija v obupnem položaju. Napadli sta jo Bavarska in Prusija. Tako se je morala nova vladarica vojskovati v obeh šlezijjskih vojnah 1740-1742 in 1744-1745 in avstrijski nasledstveni vojni (1740-1748). Skupaj z Anglijo pa je vendarle obdržala svoje dežele z izjemo Šlezije, Parme in Piacenze. Posebno pomembna je bila izguba Šlezije,

saj je ta dežela dajala državi četrtno vseh davkov. V naslednjem obdobju miru sta generala L. von Daun in F. M. von Lacy reformirala avstrijsko armado in sta jo napravila bolj učinkovito. Zunanjo politiko je vodil grof, od leta 1764 knez, Wenzel Anton Kaunitz. Prusijo je štel za največjo sovražnico Avstrije. Vztrajal je pri zvezi Avstrije z Rusijo. Dosegel je defenzivno zvezo s Francijo, ki se je po izbruhu vojne preobrazila v ofenzivno zvezo. Sedemletna vojna pa ni bila uspešna.

Težave, ki jih je vladarica imela v prvem obdobju po nastopu vladavine, so izvirale iz dejstva, da je bila Avstrija dotlej skrajno zaostala država. Centralne oblasti tako rekoč ni bilo. Oblast (upravno, sodno, policijsko in naborno) na ravni dežel so izvajala fevdalna zemljiška gospodstva. Obdavčitev je bila odvisna od deželnih stanov, ki so davke seveda zelo neradi odobraval. Zato tudi ni bilo denarja za armado, ki bi branila meje, da njene popolne zastarelosti orožja in vojne tehnike ne omenjamo. Šele v času Marije Terezije je bil ustanovljen generalštab. Nujna je bila reforma notranje državne uprave s posebnimi državnimi organi, kresijami, ki so bile neposredno podrejene Dunaju. Kakor je bila Prusija večna sovražnica Avstrije, pa ji je vendar v obdobju Marije Terezije služila za zgled. V Avstrijo je poklicala vrsto vrhunskih pruskih strokovnjakov, ki so postali vodilni organizatorji notranje uprave in gospodarstva. Naj omenimo le dva. Za notranjo upravo je bil to grof Haugwitz, za gospodarstvo pa grof Zinzendorf. Manufaktur oz. pozneje industrije je bilo v Avstriji, z delno izjeme Češke in Gornje Štajerske, zelo malo. Marija Terezija je začela gospodarstvo intenzivno pospeševati. Odpravila je povsem zastarelo obliko obrtnih združenj - cehov - ki so s svojim predpisi naravnost zavirali napredek obrti. S posebnimi reformami je začela v kmetijstvu, kjer so tedaj vladali še povsem fevdalni odnosi. Podložniško razmerje med zemljiškimi gospodi in podložniki je bilo tedaj po deželnih ustavah še privatnopravno, v katerega vladar države ni smel posegati. Ona se ni ozirala na te stare pravice gospodstev in je začela za razne dežele izdajati robotne patente, predpise o odmeri tlake, ki je bila tedaj najbolj osovražena storitev podložnikov. S tem je znižala število dni ročne in vozne tlake, ki jih je moral opraviti vsak gospodar hube. Uredila je tudi razne tehnične podrobnosti npr. o vozni tlaki, o prehranjevanju podložnikov na tlaki o trajanju delovnega časa poleti in pozimi itd. Odpravila je vezanost podložnikov na grudo (*glebae adscriptus*), da podložniki in njihovi otroci brez dovoljenja zemljiškega gospoda kmetije niso smeli zapustiti. Odpravila je tudi izdajo dovoljenj za sklenitev zakonske zveze. Poseben udarec za zemljiške gospode je pomenila uvedba davkov na dominikalno zemljo, na kateri so omenjeni gospodje gospodarili v lastni režiiji. Ta zemlja dotlej še nikoli ni bila obdavčena. S temi predpisi, ki so šli vsi v prid podložnikov, po mnenju zemljiških gospodov pa v njihovo škodo, si je nakopala sovraštvo plemstva, ki pa pri njej še ni bilo tako izrazito kakor pri sinu, cesarju Jožefu II., ki je vse reforme izvajal ostreje in hitreje, včasih tudi ne dovolj dovolj domišljeno. Ker pa je bila večina najvišjih in najožjih sodelavcev Marije Terezije in še bolj izrazito pri Jožefu II. iz stanu največjih in najbogatejših zemljiških gospodov, so ti skušali večino terezijanskih in jožefinskih reform blokirati ali celo onemogočiti. Jožefa II. so zapustili tudi vsi osebni prijatelji. Ta izguba je sicer bolj samotarskega in zagrenjenega človeka izredno prizadela. Skupaj s popolnoma pretiranim garaštvom, ga je to tako izčrpalo, da je

umrl v starosti 49 let. Reformna prizadevanja Marije Terezije na področju odprave fevdalnih razmerij so ji prinesla tudi priljubljenost pri kmečkem prebivalstvu, ki pa ga je tedaj bilo še daleč največ. Z njo se je začela indoktrinacija prebivalstva z vladarsko hišo, ne pa z državo, kar je trajalo do konca Avstro-Ogrske in se je izrazito pokazalo ob izbruhu prve svetovne vojne, ko so vojaki z navdušenjem odšli na vojsko, ker so jim Srbi ubili prestolonaslednika. Marija Terezija je pospeševala tudi trgovino, za kar pa je bilo treba ustvariti ustrezno mrežo makadamskih cest in na rečnih območjih tudi plovni poti.

Marija Terezija je uvedla splošno osnovno šolstvo v Avstriji. Tako se je nepismenost sorazmerno hitro znižala, podobno kakor v zahodni Evropi. Na področju prava, ki dotlej ni bilo enotno urejeno, je leta 1768 dala izdelati kazenski zakonik, v katerem je še bilo dovoljeno mučenje osumljencev v kazenski preiskavi, da bi se doseglo priznanje, brez katerega tedaj obsodba ni bila mogoča. Leta 1776 pa je izdala nov zakon, s katerim je bilo dotlej običajno mučenje osumljencev v sodni preiskavi, odpravljeno. Na Marijo Terezijo ideje razsvetljenstva niso posebno vplivale, seveda pa je niso obšle.

Marija Terezija je bila zelo verna, naravnost pobožnjakarska. V vojnah, ki jih je vodila, ki so se večinoma iztekle v poraze, je nekajkrat avstrijska armada zmagala. To je Marija Terezija izrecno pripisovala božji pomoči. Kljub svoji vernosti pa je zašla v spor s Cerkvijo, ki je dotlej pretirano participirala pri državni oblasti. Tega pa ni trpela. Želela se je držati starega vladarskega načela, da naj vladar vlada, papež in škofje pa molijo. Kot vsi drugi vladarji, s papežem vred, je soglašala z ukinitvijo jezuitskega reda, le s to razliko, da so po tedanji navadi njegovo premoženje prepustili kaki škofiji ali drugemu meniškemu redu. Marija Terezija pa ga je dala zapleniti v prid avstrijske države oz. paradržavnega študijskega sklada. Pri tem se je zgledovala po svojem drugem sinu Leopoldu, tedaj velikem vojvodu Toskane, ki je razpustil vse samostane. Take ostrine seveda Marija Terezija ni zmogla. To je storil njen naslednik cesar Jožef II. Sprejela je precej za Cerkev zelo bolečih ukrepov, ki pa jih kljub hudemu odporu ni preklicala. Kljub hudim sporom je Rimokatoliška cerkev vseeno ostala državna cerkev. Druge konfesije je sicer priznavala, vendar s precejšnjimi omejitvami. Verske tolerance ni zmogla, to je uvedel šele njen sin cesar Jožef II.

Marija Terezija je bila najbolj ljudska, celo materinska avstrijska vladarica. Bila je zelo dostopna do vseh prebivalstvenih plasti. Vendar je bila zelo oddaljena od tedaj nakazujočih se demokratičnih vladavin. O svojih vladarskih funkcijah je imela zelo visoko mnenje, strog dvorni ceremonial pa je zelo zrahljala. Njen šarm, njena vesela odprtost in njena materinskost sta ji prinesla izjemno priljubljenost pri vseh prebivalstvenih plasteh. V sebi je združevala umetniška nagnjenja in sposobnost skrajno trezne presoje političnih dogodkov, kar je pri vladarjih zelo redko.